

УДК 37.013.2:371.32:78

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.136848>

Валентина Мішеченко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
Сергій Пішун, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В СТРУКТУРІ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто систему інтегрованих занять як основний принцип у навчанні музичному мистецтву дітей. Зроблена спроба аналізу напрямів підготовки вчителя-музиканта та умов їх реалізації в системі інтегрованого навчання. Зазначено, що специфіка професійної діяльності вчителя-музиканта загальноосвітньої школи, на відміну від дитячої музичної школи, полягає в закладеній з самого початку багатofункціональності цієї діяльності. Якісно новий рівень професійної підготовки вчителя музики після створення відповідних умов дозволить самостійно реалізувати інтегрований підхід.

Ключові слова: учитель; інтегрований підхід; молодші школярі; музичне мистецтво; поліхудожня спрямованість; тематичний блок.

Рис. 1. Літ. 6.

Valentyna Mishedchenko, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogics and Psychology of Primary Education Department
Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University
Serhiy Pishun, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogics and Psychology of Primary Education Department
Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University

MUSICAL ART IN THE STRUCTURE OF INTEGRATED LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

Modern education should be aimed at overcoming the one-dimensionality of the person through art as the source and way of experiencing the image of the world, and consequently, the formation of the world perception, characterized by the attitude to the world as a living organism. The main disadvantage is transferring the stereotypes of traditional pedagogical thinking, based on a narrow professional musicology approach, aimed at the implementation of the program, instead of mastering its fundamental novelty. The theory and practice of general musical education as a whole have not been able to overcome the familiar ideas about a Music lesson by this time and go beyond the narrow understanding of this school subject. It can be noted that the inertia of pedagogical thinking, formed in the classical educational paradigm, focused on teaching Music as a subject, where knowledge and skills, developing some schoolchildren's musical abilities should be the aim. Another disadvantage is the inappropriate using the materials of other kinds of art at Music lessons, or complete ignoring of it.

In the conditions of a catastrophic lack of educational time devoted to Music and Arts lessons, the integrated interaction of a Music teacher and a primary school teacher acts as the most productive way of forming the schoolchildren's world perceptions. The integrated approach to engaging the primary school pupils into art aims at harmonizing their inner world with the world of nature and socio-cultural environment, acting as the effective way of educating a spiritually oriented personality, as the basis on which a teenager, a young man, an adult will develop harmoniously outside the primary school.

In school practice, the tendency to combine the efforts of Music teachers and primary school teachers, the teachers of Art and other humanitarian subjects has been clearly outlined for the purpose of complex interaction and the integration of educational material of related subject spheres. The interaction of such subjects' material is more often carried out at a mono-lesson, less often during integrated lessons, where the kinds of art can be represented as equal in forming a unified artistic picture of the world. But, as a rule, such interaction is spontaneous, unsystematic, without understanding the deep essence of integration as the internal interpenetration of its components, which reduces the possibility of forming a living and more complete picture of the world, and the developing a primary school pupil as a holistic person.

Keywords: a teacher; an integrated approach; junior pupils; musical art; polyart orientation; the topical units.

Постановка проблеми. На межі століть виникли світоглядні парадигми, педагогічні концепти особистісно-орієнтованого спрямування, нові уявлення про духовні горизонти особистості дитини, відбулася інтеграція шкільного буття в соціокультурний простір

сучасного суспільства з урахуванням національних традицій.

Однак педагогіка початкової освіти до сьогодні є сукупністю окремих або не пов'язаних між собою навчальних предметів. Загальна перевага надається предметам природничого циклу, у яких домінують аналітичні способи освоєння світу, розвиток вербально-понятійного мислення. Художньо-образні методи пізнання, властиві природі мистецтва, відображають живий світ з позицій чуттєвого та спираються переважно на синтез, проте, таке ефективне формування світосприйняття, представлене в школі недостатньо. Постійна апеляція до розуму й недовантаження емоційно-образної сфери атрофують гостроту чуттєвого сприйняття, деформують природний досвід дитини, її здатність до світосприйняття, виходячи з реальних констант.

Сучасні рівні викладання багатьох шкільних предметів потребують інноваційного виходу за межі сформованого стереотипу, що стосується насамперед предметів гуманітарного циклу, серед яких музичне мистецтво посідає одне із пріоритетних місць у системі естетичного виховання школярів. Від цього буде залежати розуміння й сприйняття цілісної картини світу не тільки фахівцями-учителями музики, а й учнями, яких вони покликані навчати, від засвоєння й передачі ними надбань духовної спадщини. Мистецтво «як особливий вид людської діяльності, пронизує всі види світогляду..., і світоглядність становить найважливішу функцію мистецтва, його домінують» [2, 59].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання проблем комплексного підходу до вивчення мистецтв та використання їх у виховному процесі досліджували В. Вахтеров, І. Рєпін, С. Шацький. У питаннях розвитку духовності дитини особливого значення мистецтву надавали Л. Віготський, О. Грідчин, О. Запорожець, В. Мухіна. Розуміння того, що загальний розвиток дитини неможливий поза естетичним вихованням, оскільки в його основі лежить розвиток емоційно-чуттєвого ставлення до дійсності, окреслювали в своїх роботах П. Гальперін, Д. Ельконін.

Проблеми розвитку музичного мистецтва, музичної педагогіки, інтеграційного освоєння мистецтва взагалі й музики, зокрема, присвячена значна кількість наукових праць таких дослідників, як Л. Архімович, С. Горбенко, М. Гордійчук, М. Грінченко, А. Єрьомкіна, М. Загайкевич, Т. Іванченко, С. Ілларіонова, В. Кирилова, Н. Корольок, А. Лашенко, А. Мартинюк, Г. Первушина, О. Рудницька, А. Трушин. Проте питання місця музичного мистецтва, його змісту, базових принципів

функціонування в цьому процесі продовжує залишатися в дискусійній площині.

Мета статті – визначити сутність та особливості міжпредметних зв'язків у процесі оволодіння музичним мистецтвом учнями початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Практичне викладання музики, а також інших дисциплін у галузі мистецтва в останні роки показує, що з метою інтеграції навчального матеріалу в освітньому процесі, спостерігається тенденція до взаємодії вчителів музики з учителями інших предметів. Однак найчастіше така інтерактивність носить фрагментарний, безсистемний характер, що призводить до примітивного використання музики на інших уроках як фон, а також сприймання творів інших видів мистецтва на уроці музики переважно як ілюстрацій. При такому підході інтегративний потенціал мистецтва у формуванні живого світосприйняття в молодших школярів залишається нереалізованим.

Інтегрованість у заняттях мистецтвом з молодшими школярами повинна бути спрямована на єдність та відповідність їх внутрішнього світу природному й соціокультурному середовищу, виступати як дієвий засіб виховання духовно-орієнтованої особистості, як підґрунтя, завдяки якому буде гармонійно розвиватися особистість незалежно від того – це учень початкової школи, юнак чи доросла людина. Так, наприклад, авторська концепція поліцентричної художньої інтеграції, запропонована Л. Масол, передбачає три групи інтеграторів – духовно-світоглядні, естетико-мистецтвознавчі, психолого-педагогічні. Вони об'єднані спільною наскрізною тематикою (теми навчальних уроків та окремих розділів). У програмі «Мистецтво» для початкової школи основою інтегрування змісту є ідея відображення в мистецтві універсальї реального світу [1, 39].

Будь-яке мистецтво має можливість впливу на людину. Але вони (можливості) перебувають у нерівних умовах у навчальному процесі в школі. Музичне мистецтво займає гранично малу питому вагу в тижневому розкладі протягом всього циклу навчання дитини, починаючи з початкової і закінчуючи середньою школою. Практичний досвід свідчить, що найбільший ефект реалізації принципу інтеграції досягається саме в тих класах, де основою педагогічної технології є система розвивального навчання, або її складові.

Організація інтегрованої взаємодії вчителів повинна передбачати наявність у навчальному процесі матеріалу поліхудожньої спрямованості і

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В СТРУКТУРІ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

такої форми його реалізації, об'єднаної загальною метою, підпорядкованої єдиним принципам і методам, що забезпечують розуміння цього матеріалу дітьми не тільки на інтегрованих заняттях, а й у процесі викладання окремих уроків (музики, літературного читання, образотворчого мистецтва тощо). "Установлюючи контакт між дисциплінами, необхідно чітко формулювати їх спільну мету" [3, 24]. Як дидактична одиниця в процесі інтегрованого викладання такою формою може стати міжпредметний змістовно-тематичний блок. Музика виступає стрижнем синтезу з іншими мистецтвами, тим самим забезпечує поліхудожність мистецької освіти [2].

Такі блоки, фокусуючи в собі навчальний матеріал в єдності теми та ідеї, надбудовуються над окремими предметами в навчальному циклі початкової школи (музика, літературне читання, образотворче мистецтво, "Я у світі") і спрямовують педагогічний процес в єдине русло. Системна цілісність блоків забезпечується стратегією та цільовою спрямованістю педагогічного процесу на інтеграцію учня в природне й соціокультурне середовище через засвоєння змісту творів мистецтва в інтегрованій взаємодії з культурними цінностями в реальних умовах дійсності. Тематикою блоку визначається відбір творів для вивчення на уроці літератури. У свою чергу, ідейна й змістова сутність літературного тексту визначають підбір музичного репертуару для слухання й виконання дітьми на уроках музики, а також підбір зорового ряду з творів живопису й творчих завдань для живописного втілення в учнівських роботах на уроках образотворчого мистецтва. Матеріал напрацьовується на моноуроках музики, літературного читання, образотворчого мистецтва, "Я у світі" тощо, а потім знову поєднується на більш високому рівні складності і може реалізуватися в узагальнювальному уроці-

святі, мистецькій події, які проводяться за задалегідь створеним сценарієм.

Провідна художньо-педагогічна ідея, яка спрямовує педагогічний процес формування світосприйняття в учнів-початківців на моноуроках й інтегрованих заняттях мистецтвом в єдине русло, може бути сформульована вчителем або експлікована в художній формі (у поетичних рядках, цитатах), що відбивають зміст теми блоку, конкретного інтегрованого заняття. Інтегрована навчальна діяльність на уроках мистецтва спрямована на встановлення зв'язків між музикою, словом і кольором, оскільки в природі прямого зв'язку між ними не існує. Така система взаємодії встановлюються всередині людини, між органами чуття й мисленням. Інтегруючи різні види мистецтва в навчальному процесі, збільшується потік інформації, яка сприймається учнями одночасно, і тим самим оптимізується використання навчального часу.

Ключові художньо-педагогічні завдання реалізації тематичного змісту в інтегрованому навчальному процесі:

- залучення молодших школярів до цілісного художньо-образного досвіду людства, що знайшло своє відображення у творах мистецтва, у різних інтегрованих формах спілкування з ним;

- освоєння молодшими школярами духовно-моральних цінностей мистецтва в єдиній художньо-творчій діяльності, і на цій основі формування ставлення до світу як до родини, живого організму;

- набуття художньо-практичного досвіду самовираження, самореалізації творчого потенціалу школярів відповідно до їхніх природних задатків, схильностей, інтересів, переваг, розвитку інтеграційних якостей сприйняття й мислення.

Спектр поліхудожніх знань, умінь, навичок.

Поліхудожнє знання:

- знання про мистецтво як спосіб передачі письменником, композитором, художником живого



Рис. 1. Структурно-логічна схема взаємодії видів мистецтва на інтегрованих уроках

чуттєво-кольорового досвіду ставлення до світу;

- знання змісту творів мистецтва на рівні “впізнання” й емоційно-чуттєвого відгуку на них (музика й живопис), у літературних текстах – на рівні орієнтації в сюжеті;

- знання на рівні “впізнання” навколишньої дійсності у творах мистецтва (життєвих ситуацій, природних явищ, соціальних процесів);

- знання специфіки засобів виразності музики, літератури, образотворчого мистецтва при створенні образів навколишнього світу.

Поліхудожні уміння:

- адекватно висловлювати емоційно-чуттєве ставлення до змісту творів мистецтва (музики, літератури, живопису) в інтегрованих формах спілкування з ними;

- знаходити в суміжних видах мистецтва спільне та відмінне в передачі одного й того самого сенсорного змісту;

- розпізнати оціночне ставлення автора (композитора, письменника, художника) до навколишньої дійсності, виражене ним у творі;

- уміння зіставити своє ставлення до подій, відображених у творах мистецтва, з ціннісною позицією автора.

Поліхудожні навички:

- адекватно сприймати й розуміти художньо-образний зміст творів музики, літератури, образотворчого мистецтва як відображення реальної дійсності;

- словесний опис музичних, літературних, живописних образів;

- створення пластичних, графічних та кольорових образів музики;

- пейзажних, портретних й музичних замальовок відповідно до змісту літературних творів;

- відбір співзвучних музиці й літературному тексту творів образотворчого мистецтва;

- перевтілення в музичні образи й образи літературних героїв;

- підбір поетичних епіграфів до музичних творів і творів живопису;

- самореалізація в індивідуальній та колективній творчості.

Відмінність сучасного уроку музики від занять з інших предметів, на думку Т. Турчин, полягає у творчій спрямованості навчання: “Сучасні учні мають не тільки активно працювати на уроці музики, їхні дії повинні бути спрямовані на певні творчі досягнення” [5, 64].

У процесі формування світоглядних позицій молодших школярів у тематичному блоці навчання в центрі уваги стає не стільки сюжет і події у творах мистецтва, скільки світосприйняття, ставлення письменника, композитора, художника

до тих подій і явищ у житті Всесвіту, які вони відображають. Інтеграція музичного, літературного та живописного матеріалу дозволяє сприймати образи природи й людини в єдності, переживати й усвідомлювати цю спорідненість набагато глибше й гостріше. Людина в природі й природа в людині, музика природи й природа музики, мальовничість природи й природа живопису, краса природи й природність краси як аспекти єдиного способу мистецтва, образу природи, образу світу – це головні акценти в освоєнні змісту такої міжпредметної тематичної організації заняття.

Інтегрований урок – це особливий, структурно побудований педагогічний процес, спрямований на розвиток здібностей учнів аналізувати, розглядати, сприймати будь-які явища з різних позицій та розвиток уміння використовувати вже здобуті знання з різних джерел для розв’язання конкретного творчого завдання.

Інтегровані уроки мистецтва мають певні переваги, а саме:

- підвищують мотивацію, формують пізнавальний інтерес учня;

- сприяють формуванню та сприйняттю цілісної наукової картини світу: теоретичної, практичної, прикладної;

- сприяють розвитку навичок з певних видів мистецтв: музики, образотворчого мистецтва тощо;

- допомагають систематизувати знання;

- сприяють розвитку естетичного сприйняття твору, уваги, пам’яті, логічного та творчого мислення;

- сприяють зростанню професійної майстерності вчителя, оскільки вимагають володіння новими методиками та технологіями [6, 367].

Висновки. Останніми десятиліттями спостерігається процес поживлення інтересу до проблем інтеграції. Тож їх методичні напрацювання, класифікація за критеріями рівня інтеграції, процес дифузії різних культурно-технічних і наукових галузей у навчально-виховному процесі буде новим поштовхом на шляху до продуктивної освіти.

Кінцевим результатом перетворення в життя інтегрованої освіти є підвищення ступеня внутрішньої вмотивованості навчання, самоактуалізації, впевненість у своїх силах, гарне оволодіння навчальними вміннями й навичками, які забезпечують процес підвищення успішності учня молодших класів. Комплексне й синтетичне вивчення мистецтв на основі інтеграції розкриває процеси взаємопроникнення засобів виразності, їх трансформації в єдине ціле, створює умови для активізації уяви, асоціативного мислення,

збагачення чуттєвої сфери особистості [4]. Упровадження на системному рівні міжпредметних зв'язків на уроках музичного мистецтва сприяє здійсненню міжкультурного діалогу й забезпечує збереження традицій наступними поколіннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масол Л. М. Образ – слово – думка: полікультурний діалог в освітньому просторі/ Л.М.Масол // Мистецтво та освіта, 1999. – № 4. – С. 38–45.
2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник/ О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
3. Смоляга Н. В. Міжпредметні зв'язки як засіб оптимізації навчального процесу/ Н. В. Смоляга // Актуальні проблеми музичної освіти: тем. зб. наук. праць. – Київ, 1990. – С. 15–25.
4. Соколова О. В. Методичні основи інтеграції мистецьких знань у підготовці майбутніх учителів музики і художньої культури: дис. ...канд. пед. наук, 13.00.02 / О. В. Соколова. – Київ, 2004. – 207 с.
5. Турчин Т. Застосування осучаснених форм музичного навчання молодших школярів як передумова їх творчого розвитку/ Т. Турчин // Рідна школа, 2011. – № 7 (липень). – С. 64.
6. Юдін М. М. Інтеграція мистецтв в естетичному вихованні/ М. М.Юдін // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 38. – С. 364–370.

REFERENCES

1. Masol, L. M. (1999). *Obraz – slovo – dumka: polikulturnyi dialoh v osvithnomu prostori* [Image – word – idea: multicultural dialogue in educational sphere]. *Art and Education*, 4, pp. 38–45. [in Ukrainian].
2. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska: navchalnyi posibnyk* [Pedagogics: general and art: textbook]. Ternopil: Academic book – Bohdan. 360 p. [in Ukrainian].
3. Smoliaha, N. V. (1990). *Mizhpredmetni zviiazky yak zasib optymizatsii navchalnoho protsesu* [Interdisciplinary relationships as a means of educational process optimization]. *Aktualni problemy muzychnoi osvity: tem. zb. nauk. prats* [Topical issues of musical education: thematic collection of scientific papers]. Kyiv, pp. 15–25. [in Ukrainian].
4. Sokolova, O. V. (2004). *Metodychni osnovy intehratsii mystetskykh znan u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv muzyky i khudozhnoi kultury* [Methodical basics of art knowledge integration in training of future music and artistic culture teachers]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 207 p. [in Ukrainian].
5. Turchyn, T. (2011). *Zastosuvannia osuchasnenykh form muzychnoho navchannia molodshykh shkoliariv yak peredumova yikh tvorchoho rozvytku* [Application of innovative forms of junior schoolchildren musical education as a precondition of their creative development]. *Native school*, 7 (july), p. 64. [in Ukrainian].
6. Yudin, M. M. (2014). *Intehratsiia mystetstv v estetychnomu vykhovanni* [Integration of arts in aesthetic education]. *Pedagogics of creative personality formation in high and comprehensive school*. Vol. 38, pp. 364–370. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018



“Нескінченне прагнення бути кращим є обов'язком людини. Це вже саме по собі є винагородою. Все інше в руках Божих”.

*Махатма Ганді
індійський державний і політичний діяч*

“Потрібна не кількість знань, а якість... Можна знати багато, але не завжди знаючи знати потрібне...”

N.N.

“Праця, одна лише праця, є нашим учителем і керівником. Хто справді працює, той не потребує титулів. Сама його робота є для нього честю”.

*Генрі Форд
американський конструктор*

